

Бейсенов Б.Қ.,
Игисенова А.Р.

**Қазіргі әлемдегі дінаралық
келісім мен түсіністік
мәдениеті**

Қазіргі әлемдегі діни және ұлттық негіздегі қақтығыстарды шешудің бір жолы – бұл жалпыадамзаттық құндылықтар мен мұраттарды насихаттау. Қазіргі еуропа елдеріндегі мигранттар мен босқындар мәселесі алпауыт елдердің геосаяси және геоэкономикалық мүдделер қақтығысынан туындауда. Түйткілді және даулы мәселелерді шешудің ұтымды жолы теңдік пен шынайы әріптестік қағидаты болуы тиіс.

Түйінді сөздер: адамзат, секуляризм, дін, конфессияаралық диалог, төзімділік, зайырлылық, теократия, мигранттар және т.б.

Beisenov B.K.,
Igisenova A.R.

**The culture of interreligious
harmony and understanding in
the modern world**

Article analyzes the principles of inter-religious and inter-cultural dialogue in the modern world. One way to solve religious and national conflicts in the world today is to promote human values and ideals in international relations. Currently, the issue of migrants and refugees in the countries of European alliance due to the geopolitical and geo-economic conflict of of interest of super powers. Optimal ways of solving problems and controversial issues should be equality and the principle of true partnership for ways to resolve the conflict of interest.

Key words: humanity, religious, interfaith dialogue, secular, sacralization, religion, tolerance, theocracy, migrants. and so on. Etc.

Бейсенов Б.Қ.,
Игисенова А.Р.

**Культура межрелигиозного
согласия и взаимопонимания в
современном мире**

В статье анализируются принципы межрелигиозного и межкультурного диалога в современном мире. Одним из способов решения религиозных и национальных конфликтов в современном мире является продвижение человеческих ценностей и идеалов в международных отношениях. В настоящее время проблема мигрантов и беженцев в странах европейских стран возникают в связи с нерегулированием геополитической и геэкономической интересов государств. Определены оптимальные пути решения проблем.

Ключевые слова: человечество, религия, межконфессиональный диалог, светскость, теократия, сакрализация, толерантность, секуляризм, мигранты и т.д.

ҚАЗІРГІ ӘЛЕМДЕГІ ДІНАРАЛЫҚ КЕЛІСІМ МЕН ТҮСІНІСТІК МӘДЕНИЕТІ

XXI ғасырда адамзат жаһандық өркениеттің жаңа шыңына аяқ басты. Жаңа ғасыр адамзатқа ортақ өркениетті мәдениетаралық, дінаралық келісімдер және тең құқылы өзара әріптестік негізінде ғана дамытуға болатындығын айқындап отыр. Жаһандық сын-қатерлер (саяси оқшалау, экономикалық санкциялар, сауда жанжалдары, ақпарақтық-гибридті соғыстар, түрлі фобиялар, лаңкестік, әлемнің саяси картасын жаңадан қарауға талпыныс, геосаяси және геоэкономикалық мүдделер қақтығысы, империялық пиғылдардың қайта оянуы, дінаралық текетірестер, босқындар мен мигранттар мәселесі) адамзаттың бүгінгі мен болашағына қатер төндіретіні анық. Еуропа елдеріндегі мигранттардың тасқыны антимигранттық көңіл-күйді тудыруда. Діни және ұлттық ерекшеліктер әрі өмір салттық ұстанымдардың айырмашылығы қоғамдық психологияда түсінбеушіліктің көрініс беруіне түрткі болуда. Сондықтан қазіргі кезде туындаған мәселелерді бейбіт шешу жолдарын іздеу маңызды. Қазақ елінің бастамасымен өткізілген әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің съездері мәдениеттер мен халықтар арасында түсіністік философиясын қалыптастыру мен дамыту жолын айқындап берді. Қазақстан-2050 Стратегиясында «Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының съезі беретін артықшылықтарды да пайдалануымыз керек. Осы әңгімелесу алаңының базасында діни ыңғайдағы дауларды шешудің жаңа платформасын жасауымыз қажет.

Біз діни және этностық дауларды шешу үшін аймақтағы ыстық нүктелерде, Үлкен Таяу Шығыс аясында, тіпті одан да ауқымды деңгейде арағайындық жасауға дайын болуымыз керек» діни дауларды бейбіт жолмен шешу жолы ұсынылған болатын» [1].

Діндердің рухани әлеуеті мен діни лидерлердің беделін түрлі келіспеушіліктер мен кикілжіңдерді шешу жолына бағыттауға болатындығын уақыт көрсетіп отыр. Заманауи әлемде дінаралық және конфессияаралық сұқбат адамзатты ортақ құндылықтар негізінде көкейкесті мәселелерді бейбіт жолмен шешуге жол ашады. Қазіргі таңда діндес халықтар арасында ақидалық және мазхабтық айырмашылықтар діни алауыздыққа себеп болуда. Ислам діні тұрғысынан Құран мен сүннет негізінде шығарылған үкімдер мен көзқарастар жүйесі

мазхабты құрайды. Қазіргі таңда сүнниттік төрт мазхаб пен шииттік қалыпты мектептер Құран мен сүннет құндылығын ұстанады. 2005 жылы шілде айында Амман қаласында өткен «Шынайы ислам және оның заманауи қоғамдағы рөлі» атты конференцияда түрлі исламдық бағыттар мен ағымдарды өзара сұқбат пен төзімділікке шақырған үндеу қабылданған болатын. Ислам әлемдік дін ретінде әлемнің түрлі ұлттары мен ұлыстарының мәдениеті мен дүниетанымдық, өмір бағдарлық және жүріс-тұрыс, мінез-құлық ұстанымдарының, бағыт-бағдарының негізінде жатыр. Ислам барша адамзатқа рақымшылықпен жіберілген. Ислам құндылықтары мен тәлімдері әлемнің 2 миллиардқа жуық мұсылмандарына ортақ. Ислам діні барша адамзатқа жіберілгендіктен, ислам құндылықтары жалпыадамзаттық құндылықтармен үндес. Бейбітшілік пен рақымшылдық, тазалық пен инабаттылық, мейірімділік пен кішіпейілдік, мәрттік пен адалдық мұраттары ислам дінінің адамзат үшін бейбітшілік пен тыныштық діні болғандығын көрсетеді.

Ислам нәсілшілдік әсіресе ұлтшылдық және кемсітушілікті қабылдамайды. Ислам адамдарды нәсілі мен ұлты, атақ-дәрежесі мен шығу тегіне қарап емес, адамның тақуалығы мен көркем мінезі, рухани кемелдігі және әдебіне қарап таразылайды. Қарапайымдылық және қайырымдылық, жомарттық және таза имандылық ислам дінінің мәні. Ислам негізінде тәлім-тәрбие алған мұсылман қарым-қатынастарда ізгілік, әдептілік, ұстамдылық, сабырлылық және шыдамдылық танытады. Ислам қауымы орта жолды ұстанатын қауым. Исламда адамдар арасында әділдік пен кешірімділік қарым-қатынас қағидаты сақталуы айтылады. Құранда: «Сондықтан да (Ей, Мұхаммет) барлық адамдарды дін жолымен ынтымаққа шақыр. Сен өзің бұйырылғаның бойынша (дін жолында) бекем бол. Олардың көңіл-күйіне еріп кетпе. Сен былай де: «Тәңір жіберген кітаптардың бәріне иман айттым. Сендер үшін әділ болуға бұйырылдым. Біздің Иеміз – бір Алла. Сендердің Тәңірлерің де – сол. Біздің ғамалдарымыз өзіміз үшін, сендердің ғамалдарың өздерің үшін. Біздің өзара тайталасуымыздың жөні жоқ. Қиямет күні біздің басымызды бір жерге қосатын Алла. Соңғы баратын жеріміз де Тәңір алды» (Шура, 15).

Ислам адам құқықтарын, бостандықтарын құрметтейді. Әйелдер мен балалардың құқықтарын ардақтайды. Қазіргі әлем үшін адам құқығы өте өзекті мәселе, әсіресе халықаралық қатынастарда адам құқығына ерекше басымдылық беріледі. Елдердің даму көрсеткіштерінің

бірі ретінде адам құқығының сақталуы, адам капиталы және адам өмірінің жоғарғы құндылық ретінде құрметтелуі назарға алынады. «Ислам діні бойынша адам еркіндігі оның өмірі сияқты қасиетті. Еркіндік адам өмірімен бірге болады. Ешкім де басқа адамның еркіндігіне қол сұғуға құқылы емес» [2]. Ислам дінінен нәр алған мұсылманның бойына ізгі қасиеттер – имандылық, бір сөзділік, мейірімділік, ұстамдылық сияқты абзал қасиеттер тән.

«Алланың заңы алдында адамның бәрі бірдей. Әділдік – қорқытып – үркітумен – қысымшылықпен, алалаумен сыйыспайды. Теңдік бар адамға бірдей шектеусіз тиесілі» [3]. Христиандық, Иудейлік, Ислам діндерінің ортақ ұстанымы бір Жаратушыға (Таухид қағидаты) құлшылық ету, зұлымдықтан аулақ болу, бейбітшілік пен төзімділікті ұстану болып табылады. Ибрахимдік діндер адамзат баласын нәсілге қарап бөлмейді. Дәстүрлі діндердің арасындағы дінаралық келісім және ортақ құндылықтар жалпы адамзаттық мәселелерді оңтайлы шешуге көмектеседі. Дінаралық сұхбат төмендегідей қағидаларға сүйенеді:

- әрбір діннің сенімдік ілімін (акидалық) құрметтеу, яғни діни сенімге қол сұқпау;
- әрбір діннің сенімдік негізін және негізгі құндылықтық ұстанымын білу;
- теологиялық айтыс-тартысқа түспеу;
- діндер арасындағы ортақ пікірлерді іздеу;
- әркімнің өзінің діни мәдениетін жетілдіру.
- дінді саяси мақсатқа пайдаланбау.
- сөз бен іс-әрекеттің үйлесуін ұстану.

М. Зақзұқ ислам дініндегі төзімділік туралы былай дейді: «Ислам өзінің ілімі мен қағидалары арқылы мұсылмандарды күллі мәдениеттер мен діндерге төзімділік танытуға тәрбиелейді. Алла Тағала бізге өзіміз тіршілік етіп жатқан жер-ананың алдында баршамызға ортақ жауапкершілік барын сезіну, ондағы өмірді рухани және материалдық тұрғыдан көркейту міндетін жүктеді» [4]. Ислам діні және құндылығы адамзаттың діні, мәдениеті және әлеуметтік тегінің айырмашылықтарына қарамастан адамды құрметтеуге және сыйлауға шақырады. «Ислам өркениетінің құндылықтары сенім мен адамгершілікке негізделген. Нәтижесінде ислам өркениеті ислам діні және оның құндылықтарымен тығыз байланысты. Ислам дін мен өмірдің арасында қажетті ымыраластықты іске асырып, өмірлік істерді дінмен байланыстырды» [5].

Ислам діні сұхбаттастықты ғылым, өнер, мәдениет, экономика, спорт сынды салаларға бағыттайды. 2008 жылы маусым айында Мекке-

де өткен «Әлемдік Ислам Лигасы үнқатысу жолында» атты ғылыми-теориялық конференциясында мынадай ұсыныстар айтылды: мұсылман еместермен бірге өмір сүретін мұсылмандарды дау-дамайларды шешу үшін үнқатысуды жүргізуге шақыру. Үнқатысу әлеуметтік түсіністікке септігін тигізеді және оның маңызды категорияларының бірі болып табылады; мұсылман емес елдерде тұратын ислам үмдасын сол ел азаматтарымен үздіксіз қарым-қатынас жасау, олардың сол ел азаматы екендіктерін дәйім қаперлеріне салу және т. б. [6].

Діни қарым-қатынас туралы Інжіл-Шарифте: «Қорыта айтқанда, бәрің де өзара ниеттес, қуаныш пен қайғыға ортақтас, бір-бірінді туған бауырлардай сүйетін, қайырымды да кішіпейіл болыңдар. Жамандыққа жамандықпен, қорлыққа қорлықпен емес, ақ батамен жауап беріңдер» (Інжіл Шариф 3-тарау). «Жамандыққа жамандықпен қайтармаңдар! Іс-әрекеттеріңнің жұрт алдында әдепті болуына тырысыңдар. Қолдарыңнан келгенше, барлық адамдармен тату болыңдар» (Інжіл Шариф, 13-тарау).

Қазақстандағы дінаралық келісімде ұстанатын негізгі мәселе, діндердің өзара түсіністік сипатын, олардың төзімділік пен бейбітшілік қағидаттарын насихаттау халықтар арасындағы достық пен өзара сенімділік рухын береді. Діни төзімділік рухы бүгінгі адамзат үшін өте маңызды болып отыр. Діндердің жалпыадамзаттық құндылықтары халықтарды түсіне білуге және кешіре білуге шақырады. Қазіргі кезде түсіну және кешіру мәдениеті шиеленісті жағдайлардың алдын алуға септігін тигізеді. Діни сенім – бұл ең алдымен әрбір адамның жеке ісі. Дінге сену немесе сенбеу бұл адамның табиғи құқығы болғандықтан, сенімге байланысты нақты болжамдар жасау қиын. Сенім мәселесі діндерде әр түрлі болғандықтан, әрбір дін өз жолын ақиқат деп санайды. Сондықтан халықтарды ортақ мақсатқа біріктіруде діндердің рухани құндылықтарын (ынтымақ құндылығы, адамгершілік құндылығы, қайырымдылық пен рахымдылық құндылығы, ар-ұждан құндылығы, жауапкершілік құндылығы, тақуалық құндылығы, ынтымақтастық құндылығы, достық құндылығы және құрмет құндылығы, т.б.) тиімді пайдалану өз нәтижесін береді.

Қазақстан Республикасының Конституциясында ар-ождан бостандығы мен діни бостандықтың принциптері, әртүрлі конфессияларға жататын азаматтардың өздерінің діни бірлестіктерін құруға тең құқылығы, мемлекет пен дін бөлінгендігі туралы принциптер бекітіл-

ген. Діннің қоғамның әлеуметтік-саяси, рухани салаларына тигізер әсерінің мәртебесі, кеңістігі және шекаралары нақты айқындалған. Қазіргі әлемнің, оның ішінде қазіргі Қазақстанның жалпы адамзаттық, гуманистік және толеранттылық құндылықтарды, конфессияаралық келісім мен сұқбаттастық үлгісі ғасырлар бойы әлемдік және дәстүрлі діндердің енгізген принциптері мен қағидаларын адамзаттық өркениеттегі бейбітшілікті сақтап қалу үшін және әртүрлі саяси-әлеуметтік құрылымдарды, сан алуан этностар мен конфессиялардан тұратын көптеген мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруі үшін белсенді пайдалану адамзаттың ортақ келешегі үшін маңызды.

Қазақстандағы діни жағдайды сараптайтын болсақ, қазақ елі мұсылман мемлекеті екендігі, яғни ел халқының басым бөлігін мұсылмандар мен христиандықтың православие, католик, протестант бағытын және иудей дінін ұстанатындар құрайды. Ел тәуелсіздігінің алдында елімізде 68 ғана мешіт болса, қазіргі кезде мешіттердің саны 2400-ден асқан. 2012 жылы ел аумағындағы 28 діни оқу орындарының 13-і қайта тіркеуден өтті. Сондай-ақ мұсылмандық діни оқу орындары Имамдардың білімін жетілдіру институты, «Нұр» ислам мәдениеті университеті және 2 республикалық аймақтарда 7 медресе жұмыс жасайды. Еліміздің имамдары Түркияның «Хасеки» діни біліктілікті жетілдіру академиясында білімдерін жетілдіруде. Алматы қаласында православиелік бағыттың епархиалды діни семинариясы дін қызметшілерін дайындайды. Православиелік ғибадатханалардың саны өсуде, 2010 жылы қаңтар айында Астанада Орталық Азиядағы ең үлкен Свято-Успенск кафедралды соборы ашылды. Аталған шіркеудің ашылуына Мәскеу және Бүкіл Ресей патриархы Кирилл қатысты. Ресей патриархы қазақ елінің ұлттық ерекшелігі – қонақжайлығына ерекше баға бере отырып, қазақ халқының мейірімділігінің арқасында түрлі ұлттардың осы қасиетті жерде бейбіт өмір сүруіне кепіл болғанын айтты.

Қазақ еліндегі ұлттық және діни айырмашылықтар қарапайым адами қатынастарға теріс ықпалын тигізбейді. Қазақ елінің ділі және кеңпейілдігі және дәстүрлі құндылықтары түрлі мәдениеттегі ұлттарды өз жанына топтастыра білді. Қоғамның үйлесімді және тұрақты даму үшін қарапайым халықты топтастыратын ортақ құндылықтар жүйесі болуы тиіс. Осындай рухани құндылықтарды еліміздегі дәстүрлі діндердің құндылықтарының әлеуеті бере алады. Еліміздің бастамасымен өткізілген әлемдік және дәстүрлі

діндердің бірінші, екінші және үшінші, төртінші, бесінші съездерінде дінбасылар мен саясаткерлер халықтарды топтастыра алатын діни құндылықтардың үйлесімділігі және бейбіт әлемді құру жолында адамзаттық құндылықтарды баянды ету үшін түрлі сенімді ұстанушылар күш біріктіру керектігі туралы айтты. Діни лидерлердің сұхбаттастығы түрлі діндер арасындағы жасампаз сұхбаттастық пен өзара келісімнің болуы мүмкін екендігіне деген сенімді ұялатты. Дінаралық келісім діни салада тұрақты және ғылыми негізделген әдістерді басшылыққа ұстауды қажет етеді. Елдегі діни жағдай мен діни санадағы болып жатқан өзгерістерді заманауи тұрғыдан сараптайтын аналитикалық дінтанулық орталықтардың жұмыс істеуі дінаралық келісімді нығайтуға және қандай да бір өзара түсіністікке кері әсер ететін жағдайлардың алдын алуға көмектеседі.

Адамзат тарихында жинақталған діни және зайырлы құндылықтарды дамыту әртүрлі конфессиялар арасындағы өзара сенімді нығайтатын ортақ құндылықтар бұл – қоғамды толғандыратын мәселе. Ел аумағындағы түрлі діни бірлестіктердің жарғысын және қызмет ету салаларын және жұмыс істеу стилін үнемі назарда ұстаған жөн. Елдегі дінаралық, ұлтаралық татулықты насихаттау мен нығайту еліміздегі тіркелген барлық діни бірлестіктердің қызметінің басты ұстанымы болу керек. Діни ғимараттарда ұлтаралық және дінаралық түсіністік тақырыбында уағыздар айтылуы тиіс. Ислам, христиандық және иудей діндерінде адамзаттың Адам ата мен Хауа анадан тарайтындығы және аталған діндерді ұстанатын халықтардың ортақ түп атасы Ибрахим пайғамбардан басталатындығы Тәуратта, Інжілде және Құран-Кәрімде айтылады.

Астанадағы Мәдениеттер мен діндердің халықаралық орталығы еліміздің өркениеттер тоғысатын әлемдік орталық екендігін және конфессия аралық келісім мен дінаралық татулықтың Қазақстандық моделінің арқасы екендігі даусыз. Қазақстан халқы әлемдік және дәстүрлі діндердің құндылықтарына құрметпен қарайды. Қазақ елі тәуелсіздік алған жылдардан бері діндер арасындағы келісім және ұлтаралық татулықтың жарқын үлгісін көрсетіп келе жатыр. Қуғын-сүргін жылдарында қазақ халқы сырттан қоныс аударған түрлі ұлттар мен өзге дін өкілдеріне үлкен қолдау көрсетті. Осындай қазақ жеріндегі түрлі діндер арасындағы сұхбаттастық тәжірибесінің тарихи-мәдени алғышарттары бар. Еуразиялық кеңістікте орналасқан Мәңгілік

Қазақ Елі түрлі ұлттар мен діндерді өз жерінде топтастыра білді.

Еліміздегі дәстүрлі діндер арасында жақсы байланыс орнаған. Қазақстанда дінаралық келісім мен ұлтаралық тұрақтылықтың сақталуына дәстүрлі діндер құндылықтарының жалпыадамзаттық әлеуетіне көңіл аударылуы тиіс. Қазақстандағы 17 конфессия өкілдері және 100-ден аса этнос өкілдерінің барлығы жұмыла бір мақсатқа, яғни тәуелсіз қазақ елінің гүлденіп өркендеуіне қызмет етуі тиіс. Еліміздегі тіркелген дәстүрлі діни бірлестіктердің басшылары қоғамдағы тұрақтылық пен бейбітшілікті сақтауға өз беделдерін барынша пайдалана отырып және сол діни бірлестік мүшелеріне осы ортақ мұратқа адал болуға шақыру керек. Діни бірлестіктер Ата Заңымыздың талаптарын бұлжытпай орындауға және мемлекеттік рәміздерге құрметпен қарауы қажет. Діни бірлестіктер мемлекетті құраушы қазақ ұлтының мәдениеті, тарихы мен салт-дәстүрлеріне сыйластық қатынас көрсетуі тиіс. Діни бірлестіктердің жүргізетін насихат жұмысы мен уағыздары дінаралық және ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіне негізделіп, діни төзімділік ұстанымдарына беріктік таныту керек. Қазақстан зайырлы ел болғандықтан, дәстүрлі діндердің саясилануы ұлттық қауіпсіздігіміз бен қоғамдық сана мен өмірге кері әсерін тигізуі мүмкін. Дәстүрлі діндердің қызмет аясы тәлім-тәрбиелік және руханият саласымен шектелуі тиіс.

Еліміздегі дәстүрлі діндердің басшылық қызметкерлері міндетті түрде ел азаматы болуы тиіс. Сондай-ақ діни бірлестіктердің қаржыландыру көздері бақылауда ұсталуы тиіс. Еліміздегі мешіт-медреселерде және шіркеулерде қызмет істеп жатқан дін ұстаздарының діни білімі мен өмір деректері мұқият сарапталуы тиіс. Шетелдерге діни білім алуға ұмтылатын жастарымыздың қатары көбейіп отырғандықтан, олардың дүниетанымы қалыптасып, діни білімі жеткілікті деңгейде толыққаннан кейін ғана бакалавр не магистр дәрежесін алған арнайы іріктеуден өткен қабілетті жастарды шетелдерге діни оқу орындарына жіберілгені жөн. Діни оқу орындарында оқитын жастарымызға ұлттық мәдениет пен салт-дәстүріміз, ұлт философиясы мен психологиясы, ділі туралы жан-жақты білім беруге ерекше көңіл аудара отырып, жастар бойында діни біліммен қатар, болашақ дін қызметкерлерге зайырлы білімнің қазіргі жетістіктері туралы терең түсініктер қалыптастыру заман талабы. Имамдардың құқық, философия, дінтану, тарих мамандықтары бойынша екінші

білім алғаны жөн. Діндар жастарға діндарлықтың сыртқы көріністе емес, шынайы діндарлық пен тақуалық – бұл адамның рухани дүниесінің байлығымен айқындалатынына, яғни форма мен мазмұнның сәйкестігі екендігін түсіндіру.

Қазақ елінің дінаралық келісімді ардақтайтын ұстанымы алуан түрлі өркениеттер мен мәдениеттер үшін үлгі болып отырғандығы Рим Папасы мен ОПШ Патриархының мың жылдан кейінгі тарихи кездесуі дәлелдеді. Қазіргі христиандық универсализмнің мәні – христиандық мәдениет аясында ортақ құндылықтарды ұстану. Христиандықтың негізгі үш бағыты Қасиетті Жазба мен Қасиетті Мирасты ортақ киелі мұра ретінде қадірлейді. Иудейлік ағымдарды Тәурат пен Талмуд аясында қалыптасқан ұлттық діни сана біріктіреді. Буддистік мектептер Типитака мен Будданың өсиеттерімен ұйысады. Ислам әлемі Құран мен сүнна негізінде бірігеді. Адамзаттың өткен тарихында және бүгінгі өмірінде діни бірегейлік маңызды рөл атқаруда.

Христиандық тарихында қалыптасқан үш бағыттың ілімдік және ғұрыптық ерекшеліктері тарихи кеңістік пен уақыт аясында қалыптасты.

Қазіргі әлемнің 2 млрд христиан сеніміндегі халықтардың 1,3 млрд католик дінін ұстанушылар, соның ішінде 17 млн шығыс ғұрыптағы католиктер. Протестанттар – англикан шіркеуі және дербес шіркеулерді қосқанда 800 млн-ға жуық. 15 автокефальды шіркеулерден тұратын православиелік бағытты ұстанатындар саны 220-230 млн. Қазіргі христиан дүниесінде әлем католиктерінің рухани тірегі Ватиканның халықаралық саясаттағы орны мен ықпалы зор. Заманауи әлемде Ватикан конфессиональды оқшауланудан шығып христиандық бірлікке жетелейтін жолды іздеуде. Соның жарқын дәлелі – Рим папасы мен ОПШ патриархының кездесуі. 2016 жылы ақпанда Гавана қаласында Мәскеу және Бүкіл Ресей патриархы Кирилл және Рим папасы Франциск арасында мың жылдан кейінгі тарихи кездесуі екі шіркеу басшыларының Латын Америкасына жасаған пастырлық сапарына тұспа-тұс келді. Батыс және Шығыс христиандық тарихындағы даулы мәселелер мен қақтығыстың салқыны бұл кездесуге ауыртыпалық түсірмеуі үшін кәрі құрлықта емес Латын Америкасында жүздесті. Сонымен қатар тарихи кездесу культтік және сакральды кеңістіктен тыс әуежай ғимаратында өтті. Христиандық өркениеті аясында болған бұл кездесу екі шіркеудің қарым-қатынасын сауықтыру жолында маңызды тарихи қадам болып саналады. Бұл кездесудің рухани-адамгершілік, саяси және өр-

кениеттік мәні зор. Кездесу барысында екі шіркеу басшылары бір-бірін бауыр деп атады. Батыс және Шығыс шіркеулер басшылары литургиялық және богословиялық мәселелерді емес, заманауи христиандық, әлемдегі бейбітшілік, ар-ождан бостандығы, отбасы құндылықтары мен Украинадағы униаттық шіркеу, Таяу Шығыс және солтүстік Африкадағы христиандардың қуғындалуын екі сағаттай талқылап, кездесу соңында 30 баптан тұратын декларацияға қол қойды. Аталмыш құжат христиандық мәдениет және адамзат өркениетінің өзекті мәселелерін қозғады. Декларацияның 5-бабында алғашқы он ғасырлық ортақ Мирасқа қарамастан католиктер мен православтар мың жылдай евхаристиялық қатынасты жоғалтуы және бірліктің болмауы бұл пенделік әлсіздік пен күнәһарлықтан туындағаны, 7-бапта Христос Евангелиясы және шіркеудің мың жылдай ортақ мұрасы туралы куәлік ету үшін күш-жігерді біріктіру керектігі және қазіргі әлемнің сын-қатерлеріне біріге жауап беру ете отырып, православтар мен католиктер ақиқаттың мүмкін және қажетті салаларында үйлесімді куәлік етуді үйренуі тиіс екендігіне назар аударылады. Адамзат өркениеті дәуірлік өзгерістер кезеңіне аяқ басқан алмағайып заманда христиандық ар-ұят және пастырлық жауапкершілік – біріккен жауапты талап ететін сын-қатерлерге қатыссыз отыруға жол бермейтіндігі, 8-бапта Таяу Шығыс және Солтүстік Африкада христиандардың отбасылары, деревнялар мен қалалардың жойылуы және христиандық діні таралған тарихи аймақтардан Сирия, Ирак, Таяу Шығыстан христиандардың жаппай кетуі баяндалады. 13-бапта дінаралық сұқбаттастық мәселесі, 16-бапта Батыс және Шығыс Еуропа христиандарын Христос және Евангелия туралы біріккен куәлік үшін бірігу мәселесі, Еуропа халқын екі мың жылдық христиандық дәстүрді сақтауға шақыру қажеттігі айтылады. 14-бапта діни бостандық, 19-бапта отбасы – адам мен қоғам өмірінің негізі екендігі, 20-бапта неке ер мен әйел арасындағы ерікті және адал махаббат актісі екендігі, 21-бапта адамның өмір сүру құқығы, аборт, эвтаназия, биомедициналық репродуктивтік технология, 22-бапта христиан жастарын діни дәстүрге адал болу мәселесі, 24-бапта қазіргі әлемде Христос Евангелиясын уағыздауда бірігу миссиясы, прозелитизмнің барлық формаларын қабыл алмау туралы және 24-бапта екі шіркеу «біз бәсекелес емеспіз, біз бауырмыз. Осы түсінік пен ұстанымды бір-бірімізге және сыртқы әлемге қатысты бүкіл іс-қимылымызда басшылыққа алуымыз

қажет» деп көрсетілген. Сонымен қатар, екі шіркеу бір-бірінің канондық аумағында және христиандық шіркеулер орныққан кеңістікте прозелитизммен айналыспауға келісті. 25, 26, 27-баптарда Украинадағы грек католиктік шіркеуі (униатизм), Украин православ шіркеуі, Украинадағы саяси жағдай қозғалады. Канондық емес Киев Патриархатының православ шіркеуінің басшысы Филарет осы пунктерді Патриарх Кирилл мен рим Папасы Францискінің талқылауын негізсіз тұжырым деп атап көрсетті. Оның пікірінше, декларацияда объективті емес пайымдар мен екіұшты тұспалдар басым, әрі зайырлы дипломатиялық ұстанымдар бар. Украин грек-католик шіркеуінің басшысы тақуа Святослав Украинаға қатысты баптарға көңілі толмайтындығын атап көрсетті. Кездесу нәтижелерін түйіндесек: қазіргі әлемде барлық христиандық шіркеулер бірігуі керек, еуропалық халықтар рухани жан дүниесін сақтау үшін дініне адал болуы тиіс, Сирия, Ирак және Таяу Шығыста христиандарды қудалауды тоқтату, прозелитизмнің барлық формаларынан бас тарту, Украина православ діндарларының бірлігін сақтау, Украиналық православ және грек-католик шіркеулерін келісімге шақыру, Украинадағы барлық шіркеулерді қоғамдық келісімге келуге және қақтығысты бейбіт жолмен шешуге шақыру декларацияда айқындалды. Патриарх Кирилл бұл кездесудің ұйымдастырылуы туралы бес адамның ғана хабардар болғандығын жариялады. 2014 жылы екі шіркеу басшылары кездесуі жоспарланған. Алайда Украинадағы жағдай мен униаттық шіркеу мәселесі кездесудің өтуіне кедергі болған. Қазіргі христиандық мәдениетті ұстанатын елдер ортақ христиандық құндылықтар негізінде бірігуге назар аудару бастады. Батыс әлемінің саяси және діни қайраткерлері христиан мәдениетінің тарихи түп-тамыры мен құндылықтары осы сенімді

ұстанатын әлем халықтары үшін ортақ рухани мұра екендігін алға тартуда.

Ислам ілімі ізгілік пен рақымдылықты ұстанады. Исламның бейбіт ілімі мен рақымдылық құндылығына радикалды әсіре діншілдік идеология нұқсан келтіруде. Ислам ілімін «измдер» аясында қарастыру дінді дұрыс түсінуге кедергі келтіреді. Таяу Шығыс пен Солтүстік Африкадағы, Ауғанстан, Сомали, Нигерия сынды елдердегі ДАИШ, Джабхат Нусра, Талибан, (Қазақстанда тыйым салынған), Боко Харам және т.б. ірілі-ұсақ лаңкестік ұйымдар төрткүл дүниенің тыныштығына қауіп төндіріп отыр. Радикалды топтардың терминологиясы – жиһад, халифат, такфир, крестшілер, жахилия, тағут, ширк, бидғат, муртад, мүшірік, мұнафик, кәпір. Радикал әсіре діншілдердің идеологиясы – шектен шығу мен діни төзімсіздік. Дінде шектен шығу адасуға бастайтын жол. Қазіргі кезде радикалшыл діни топтардың жетегінде кетпеу үшін олардың ресми идеологиясы мен терминологиясына талдаулар жасау керек. Заманауи өркениетаралық сұқбат ең алдымен кешірім мен рақымдылықтан басталды. Батыс пен Шығыс шіркеу басшыларының тарихи кездесуі түрлі сенімдік және ғұрыптық, мектептік, идеологиялық бағыттарға бөлінген ислам өркениетінің өзара дұрдараз елдеріне үлгі боларлықтай. Кейбір мұсылман елдерінің өзара ымыраға келмеуі мен бөлінуі ислам өркениетінің жаңа технологиялық заман көшіне ілесе алмауына себеп болады. «ИЫҰ мүше мемлекеттерді Ислам әлеміндегі татуласу үдерісін қолдауға және оны таяу жылдардағы ислам үмбетінің жаңа саяси тұғырнамасы ретінде қарастыруға шақырамыз» [7]. Ислам мәдениетін ұстанатын елдер озық технологиялар мен техника жетістіктерін игеруі үшін өзара ынтымақта болуы шарт. Адамзаттың түйткілді мәселелері өзара түсіністік пен теңдік, әріптестік пен өзара ықпалдастық негізінде шешілуі тиіс.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан-2050 Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Егемен Қазақстан. – 2012, 15 желтоқсан.
- 2 Мухаммад Садик Йусуф. Права человека в Исламе. – СПб.: Издательство ДИЛЯ, 2008. – 288 с.
- 3 Пендеге иман ашады жол. – Алматы, 2006. – 336 б.
- 4 Зақұқ М.Х. Ислам және сұхбат мәселелері. – Алматы: «Шапағат-Нұр», 2006. – 312 б.
- 5 Мухаммад Халифа Хасан. Ислам по отношению к другим религиям. – Каир, 2004. – 126 с.
- 6 Дербісәлі Ә. Мекке конференциясы // Егемен Қазақстан. – 2009, қаңтар 28. – 6 б.
- 7 ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев пен ТР Президенті Р.Т. Ердоғанның ислам әлеміндегі татуластық жөніндегі бірлескен декларациясы // Егемен Қазақстан. – 2016, 14 сәуір. – 2 б.

References

- 1 Kazakstan-2050 Strategiyasy' kaly'ptaskan memlekettin zhana sayasi bagy'ty'. Egemen Kazakstan. – 2012. 15 zheltoksan.
- 2 Muxammad Sadik Jusuf. Prava cheloveka v Islame. – SPb. : Izdatel'stvo . DILYa, 2008. – 288 s.
- 3 Pendege iman ashady' zhol. – Almaty', 2006. – 336 b.
- 4 Zakzuk M. X. Islam zhane syxbat maseleleri. – Almaty'. «Shapagat-Nur», 2006. – 312 b.
- 5 Muxammad Xalifa Xasan. Islam po otnosheniyu k drugim religiyam. – Kair, 2004. – 126 s.
- 6 Derbisali A. Mekke konferencyasy' // Egemen Kazakstan. – 2009, qantar 28. – B. 6.
- 7 KR Prezidenti N.A. Nazarbaev pen TR Prezidenti R. T. Erdoganny'n islam alemindegi tatulasty'k zhonindegi birlesken deklaracyasy'. // Egemen Kazakstan. – 2016, 14 sauir . – B. 2.